

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПОЛЬЩІ (ПЕРІОД ІНОЗЕМНОЇ ОКУПАЦІЇ (1795 – 1918 РР.))

Савченко Н.С. (Кіровоград)

Втрата Польщею державної незалежності внаслідок трьох поділів Речі Посполитої у 1773 – 1795 рр. між Пруссією, Австрією та Росією загальмувала розвиток на польських землях культури, освіти, шкільної справи. Кожна з держав-загарбниць здійснювала культурно-освітню політику, спрямовану на денационалізацію польського населення та його прискорену асиміляцію. Польська шкільна справа перебудовувалася на невластивих їй організаційних засадах, головні зусилля спрямовувалися на те, щоб школа стала ефективним інструментом політики держав-загарбниць.

Була перервана діяльність Комісії Національної Освіти, у школі загальмований педагогічний прогрес, пожвавлений свого часу у результаті діяльності Комісії. Не було сприятливих умов для розвитку виховання в школі і поза школою.

Від самого початку періоду окупації найважча доля дісталася польській шкільній справі на землях, включених до складу Пруссії та Австрії; тут відразу розпочалася нещадна германізація, школи перебували під суворим наглядом, ліквідувалося все польське і створювалося нове – німецьке, замінювалися вчительські кадри, польській молоді був заборонений доступ до вищих навчальних закладів.

У познанських гімназіях за часів Варшавського Князівства і в перші роки Познанського Великого Князівства до шкільних програм не були включені фізичні тренування. Молодь мусила самостійно організовуватися, щоб у вільний час на приміській оболоні займатися руховими іграми, взимку влаштовувати ковзанки, а влітку – виїздити до сільської місцевості, де займатися кінною їздою. Пізніше, у тридцятих роках XIX ст., вже в онімечених середніх школах, фізичне виховання рекомендувалася, але лише з 1844 року за міністерським розпорядженням гімнастика стала обов'язковим шкільним предметом для всіх здорових учнів. Проте тільки нечисленні школи мали відповідні умови і вчителів, підготованих до проведення рекреаційних заходів та фізичних тренувань. Фізичне виховання як довільний предмет навчання до народних шкіл введено 1860 року. Головною метою шкільної гімнастики згідно з розпорядженнями влади повинно було бути формування вмільості, витривалості, слухняності, – тобто рис, необхідних майбутньому солдатові пруської армії.

Схожу політику германізації здійснював австрійський уряд; цей процес визначався в основних рисах шкільним законом від 1805 р., яким навчання у всіх народних школах переводилося на німецьку мову. На фізичне виховання не було місця ні в програмі онімеченої народної школи, ні в перевантаженій філологізмом середній школі.

В російській частині Польщі від початків окупації доля шкільної польської справи була дещо кращою, особливо за «ліберальних» часів царювання Александра I. Розвиток шкіл тут відбувався на основі організаційних і програмних зразків Комісії Національної Освіти: традиційно, як з давніх-давен у польській школі, велика увага приділялася рекреації, – іграм і розвагам.

Вінцем розвитку шкільної мережі на цих теренах було заснування 13 жовтня 1805 р. Гімназії (від 1819 р. Ліцей) у Кременці, для якої програму і організаційні засади створив Хуго Коллонтай (1750 – 1812 рр.), а керівником став Тадеуш Чацький (1765 – 1813 рр.) Це була двоступенева школа. Тут було

організовано процес навчання фізичних тренувань, визнаних одним із засобів громадянського виховання. Фізичне виховання реалізувалося на обох шаблях.

У 1815 – 1846 роках у школах Краківської Речі Посполитої (а 1817 року – у Ягеллонському Університеті) було введено фізичне виховання у формі військової підготовки (включно з дисциплінами: кінна їзда, танці, фехтування, плавання).

Процес введення фізичного виховання як нового навчального предмету до шкіл підавстрійської Галичини формально розпочався вже у 60-х роках XIX ст. Шкільна Державна Рада 1868 року прийняла рішення про введення гімнастики до програм навчання в школах і вчительських семінаріях. Однак тільки нечисленні школи мали відповідні умови і можливість скористатися з формального права введення гімнастики до своїх програм навчання.

Переломним моментом у подальшому розвитку фізичного виховання молоді в Галичині був IX з'їзд діячів шкільної гігієни і фізичного виховання, на якому була оприлюднена і схвалена раціональна програма фізичного виховання. Як результат реалізації засад реформування шкільного фізичного виховання за період до 1914 р. у Галичині сформувалася система навчання фізичного виховання.

Справа фізичного виховання молоді у Царстві Польському (російська частина колишньої Речі Посполитої) у другій половині XIX ст. була занедбана. У державних школах ні рекреаційні заходи, ні фізичні тренування не проводилися, – лише у 1871/1872 навчальному році влада розпорядилася про введення гімнастики до програм середніх шкіл. Дещо поліпшилися справи у сфері рекреації та фізичного виховання в школі лише після 1905 р., коли виникають польські середні школи і гімназії, реальні і торгівельні школи, навчальні програми яких ґрунтувалися на передових виховних концепціях.

На землях Речі Посполитої, що відійшли до Пруссії, польська молодь відвідували німецькі школи, які у своїх програмах передбачали обов'язкові уроки гімнастики.

В останні роки XIX ст. у програмах фізичного виховання народних шкіл з'являються ігри і рухові розваги на відкритому просторі. Значно більша увага звертається на фізичне виховання у вчительських семінаріях; після 1894 р. вводиться гімнастика у жіночих школах.

Результатом зростання у молоді зацікавленості спортом була поява перших шкільних спортивних гуртків.

Література

1. Jerzy Gaj, Kajetan Hądzelek, *Dzieje Kultury Fizycznej w Polsce*, Poznań 1997.
2. Korzon T. *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764-1794)*. – T. 1. – Kraków: Księgarnia L. Zwolińskiego i s-ki; Warszawa: Księgarnia Teodora Paprockiego i s-ki, 1897. – S. 252.
3. Nina Assorodobraj, *Początki Klasy Robotniczej. Problem Rąk do Pracy w Przemysle Polskim Epoki Stanisławowskiej*, wyd. II, PWN, Warszawa 1966, s. 241.
4. R. Wroczynski *Oswiata i mysl pedagogiczna w Kr6lestwie Polskim w ostatnich dziesiecioleciach XIX w. // Historia wychowania I* Pod red. L. Kurdybachy. - Warszawa: PWN, 1967. – T. 2.
5. Radlinska H. *Pedagogika spoteczna | Wstep i oprac. R. Wroczynski i A. Kaminski*. – Wroclaw: Ossolineum, 1961. – 477 s.
6. Radlinska H. *Pedagogika spoteczna | Wstep i oprac. R. Wroczynski i A. Kaminski*. – Wroclaw: Ossolineum, 1961. – 477 s.